

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.8.2](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.8.2)

УДК 351:321:316.33

*Г. П. Ситник,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного управління філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-3083-5733*

СУТНІСТЬ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ СОЦІАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ФІЛОСОФСЬКО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

*G. P. Sytnyk
Doctor of Sciences of Public Administration, Full Professor,
Professor at the Department of Public Administration,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

THE ESSENCE OF CRISIS SOCIAL CHARACTER IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY: A PHILOSOPHICAL AND ADMINISTRATIVE ASPECTS

У статті показано, що атрибутом соціальної системи є безперервні трансформації, в яких можна виявити взаємопов'язані етапи, які змінюють один одного: стабільний стан і кризові ситуації, які заперечують її природну визначеність. Розкрито філософсько-управлінські аспекти сутності кризових ситуацій соціального характеру у контексті національної безпеки, що дозволило з'ясувати особливості цілепокладання суб'єктів управління. Встановлено, що в умовах стабільного стану цілями суб'єктів управління є збереження функцій системи, що зумовлює їх діяльність, спрямовану на прийняття адміністративних рішень та надання адміністративних послуг у контексті чинного законодавства, тому на цьому етапі здійснюється публічне адміністрування. Встановлено, що в умовах кризової ситуації цілі суб'єктів управління спрямовані на перебудову структури системи та зміну її якісно-кількісних характеристик, тому визначальна роль належить публічному управлінню, яке передбачає не тільки використання адміністративних методів, врахування інших соціальних процесів, взаємодію з інститутами громадянського суспільства та міжнародними суб'єктами тощо, а й значну варіативність рішень, зумовлену ступенем невизначеності динаміки цих ситуацій. Визначена принципова відмінність стратегічного планування в умовах кризової ситуації в системі від планування в умовах її стабільного стану та цілепокладання при плануванні розвитку соціальних систем і забезпеченні їх безпеки. Доведено, що кризові ситуації зумовлюють нестандартні управлінські рішення при підготовці та імплементації яких необхідно враховувати нелінійну динаміку розвитку системи в цих ситуаціях, через це очікувані результати управлінського впливу на систему, як правило, не пропорційні витраченим зусиллям; розрізняти цілі у сфері національної безпеки зумовлені необхідністю управління ймовірністю виникнення кризової ситуації та рівнем захищеності об'єктів національної безпеки.

The article shows that the attribute of a social system is continuous transformation, in which it is possible to detect interconnected stages that replace each other: a stable state and crisis situations that deny its natural certainty. The philosophical and managerial aspects of the essence of crisis situations of a social nature in the context of national security are disclosed, which made it possible to clarify the peculiarities of the goal setting of the subjects of management. It has been established that in a stable state the goals of management entities are to maintain the functions of the system, which leads to their activities aimed at making administrative decisions and the provision of administrative services in the context of current legislation, therefore, public administration is carried out at this stage. It has been established that in a crisis situation the goals of management entities are aimed at restructuring the system structure and changing its qualitative and quantitative characteristics, therefore, the decisive role belongs to public management, which involves not only the use of administrative methods, taking into account other social processes, interaction with civil society institutions and international subjects, etc., but also significant variability of decisions due to the degree of uncertainty in the dynamics of these situations. The fundamental difference between strategic planning in a crisis situation in the system and planning in the conditions of its stable state and goal-setting is determined when planning the development of social systems and ensuring their security. It is proved that crisis situations determine non-standard managerial decisions in the development and implementation of which it is necessary to take into account the non-linear dynamics of the development of the system in these situations, therefore, the expected results of managerial impact on the system are usually not proportional to the efforts expended; distinguish between goals in the field of national security due to the need to manage the likelihood of a crisis and the level of security of national security facilities.

Ключові слова: соціальна система; буття системи; кризова ситуація; кризова ситуація соціального характеру; національна безпека; публічне управління; публічне адміністрування.

Key words: social system; the existence of the system; crisis situation; crisis situation of a social nature; national security; public administration; public administration.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як відомо, рух – невід’ємний атрибут матерії. Він є внутрішньою необхідністю її існування, яка зумовлена перманентною потребою якісно-кількісної зміни змісту й форми об’єктів матеріального світу. Тому рух лежать в основі їх розвитку, який розгортається у часі та просторі. У ньому можна виявити взаємозумовлені стадії, які змінюють одна одну: стабільний й нестабільний стан об’єкта. Тому в соціальних системах нестабільний стан є одним з їх природних станів (стадій) її розвитку. Його прийнято називати кризовою ситуацією (кризою). Оскільки визначальною характеристикою цих ситуацій є порушення звичних умов життєдіяльності (функціонування) системи, то вони є переламним етапом її буття (існування). Тому кризові ситуації в соціальній системі потребують адекватного реагування з боку суб’єктів управління. Ці ситуації часто є наслідком соціальних явищ, які є небезпеками для людини (індивіду), суспільства та державних інститутів. Зокрема, йдеться про суттєве погіршення умов життєдіяльності людей (індивідів), зростання організованої злочинності, корупції тощо. Вони також можуть трансформуватися в ситуації, які визначають терміном “надзвичайні ситуації” та вимагають введення надзвичайного чи воєнного стану. Тому розкриття філософсько-управлінського аспекту сутності кризових ситуацій у контексті національної безпеки має важливе значення для теорії й практики публічного управління та адміністрування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми забезпечення ефективності управління в кризових ситуаціях (управління кризами) присвячено значний обсяг наукової літератури. Теорія кризи була розроблена на початку ХХ ст. У.Томасом, який вважав, що вона є явищем, яке порушує звичний порядок речей та потребує іншої моделі поведінки в нових умовах, а також виділяв основні фактори, які сприяють подоланню кризи: достатній рівень розвитку групи (системи), наявність лідерів, цілеспрямованість на її подолання, гнучкість (нестандартність) необхідних управлінських рішень [1]. Для сучасного періоду дослідження цього явища характерним є намагання створити інтегральну (загальну) концепцію кризи та, відповідно, кризового управління (Н.Андерсен, И.Протасенко, Б.Порфірьєв, В.Арнольд, О.Гризунова та ін. [2-6]). Наявні Стратегії кризового управління (стратегії управління кризою), передбачають, що у кризі можна виділити певні стадії й визначити відповідні управлінські завдання щодо її врегулювання. Тому досить розповсюджений термін “антикризове управління” є принаймні некоректним, оскільки, як правило, під ним розуміється передбачення, розпізнавання та запобігання кризових явищ [7]. Крім того, науковці традиційно акцентують увагу на кризових ситуаціях, які є наслідком аварії, техногенної катастрофи, стихійного лиха, епідемії, масових пожеж тощо, які

вони визначають як “надзвичайні ситуації”. Проте майже відсутні роботи, в яких досліджуються кризові ситуації, зумовлені масовими заворушеннями, необґрунтованими або несвоєчасними реформами, суспільно-політичною дестабілізацією тощо, тобто ті ситуації, які є спричинені певними соціальними явищами в соціальній системі. З іншого боку, представники різних галузей знань намагаються осмислити факт, чому в умовах постмодерну, розроблені стратегії кризового управління стали неефективними, через це вони навіть образно охрестили сучасність, як “епоху криз” або “суспільство криз” [8;9]. Тому виявлення причин й динаміки розвитку кризових ситуацій у соціальних системах, передумов ефективного управління в цих ситуаціях у контексті забезпечення національної безпеки, є принципово важливим, що зумовлює передусім з’ясування філософсько-управлінського аспекту сутності кризових ситуацій в соціальних системах, спричинених самою природою їх розвитку.

Формування цілі статті. Метою статті є розкриття філософсько-управлінського аспекту сутності кризових ситуацій соціального характеру у контексті національної безпеки.

Вклад основного матеріалу. Як зазначалося, існує дві взаємопов’язані, але протилежні тенденції, які є основою буття (існування) соціальної системи у часі та просторі: *стійкість*, яка забезпечує збереження набутих нею якісних характеристик та *мінливість* (зміна) цих характеристик, як результат реагування на внутрішні та зовнішні фактори. Ці тенденції зумовлюють наявність двох взаємозумовлених етапів (стадій) буття соціальної системи, які змінюють один одного: стабільний стан й кризові ситуації (кризи), як переламні моменти у її функціонуванні. Кризові ситуації, доцільно розглядати як соціальні явища, які є небезпеками для соціальної системи, оскільки вони заперечують в той чи інший період буття системи її природну визначеність. Водночас вони є невід’ємною властивістю систем, бо можливість заперечення її визначеності згідно закону “заперечення заперечення” міститься у самій системі, що зумовлено єдністю її сталості й змінності, спрямованістю й формами її розвитку. Принципово важливим є й те, що масштаб, спрямованість, динаміка та інші якісно-кількісні характеристики соціальних явищ, які є небезпеками для соціальної системи завжди мають об’єктивно-суб’єктивну природу. Це зумовлено тим, що завжди існує ймовірність неадекватної оцінки безпеки соціальної системи, коли вона починає діяти виходячи з власних уявлень про небезпеку. Таким чином, відмінною особливістю кризових ситуацій в соціальних системах, є наявність певного потенціалу небезпеки для людини (індивіду) суспільства та державних інститутів. Тому важливими питаннями є з’ясування змісту, форми, причин й динаміки тих чи інших кризових ситуацій, як передумови ефективного управління в цих ситуаціях.

Як відомо, зміст й форма будь якого елемента соціальної реальності, є взаємозумовленими й визначають умови його буття, а відтак є фундаментальною характеристикою цього елемента. Зміст характеризує його об’єктивні властивості, складові та ознаки, а форма – сукупність зв’язків структури змісту. Тому будь-яка кризова ситуація, як соціальне явище, розгортається у часі та просторі, тобто має свій початок й завершення. Причини ж й динаміка кризових ситуацій в соціальних системах можуть бути розкриті філософськими категоріями буття: *якість*, *кількість*, *структура*. Категорія “якість” дає змогу дійти висновку про сталість кризової ситуації й характеризує внутрішню нероздільну визначеність та сукупність її суттєвих рис. Категорія “кількість” відображає мінливість кризової ситуації та є зовнішньою характеристикою ступеню розвитку її властивостей: масштабів, динаміки змін, кількісних наслідків, тощо. Категорія “структура” відображає єдність, взаємозв’язок, залежність якості та кількості, що перебувають у нерозривній єдності згідно закону переходу кількісних змін в якісні.

Як ми зазначали, в існуванні соціальної системи можна виявити етапи, які змінюють один одного (стабільний стан й кризові ситуації, як критичні (переломні) моменти у функціонуванні системи, які вимагають якісно нового реагування з її боку). Ці етапи є взаємопов’язані та зумовлені об’єктивними потребами якісно-кількісних змін в системі. Тому основою буття соціальної системи є дві тенденції: *функціонування*, як підтримка життєдіяльності, збереження функцій, що визначають цілісність, якісну визначеність та змістові ознаки системи й *розвиток*, як процес перманентної та незворотної зміни (вдосконалення) системи, для набуття нею нової якості, що має суттєвий характер, певну форму й позитивні наслідки для її життєздатності. Функціонування стримує розвиток, але й є його передумовою, а розвиток руйнує певні процеси функціонування, створюючи умови для більш стійкого їх здійснення у майбутньому. Таким чином, виникає тенденція виникнення кризових ситуацій, яка є результатом боротьби між функціонуванням та розвитком, накопичення суперечностей у межах режиму “функціонування” та необхідністю переходу в режим “розвиток”. При цьому, кризова ситуація, яка завжди характеризується порушенням звичних (нормальних) умов життєдіяльності соціальної системи, може супроводжуватися зростанням небезпек у тій чи іншій сфері національної безпеки. Оскільки збереження чи зміна стану системи передбачає визначення тих чи інших цілей, які є системоутворюючими елементами управлінських рішень, то принципово важливим є з’ясування принципових особливостей діяльності суб’єктів управління пов’язаною як з функціонуванням системи, так і її розвитком.

Очевидно, що принципово важливим для функціонування соціальної системи в умовах стабільного стану є збереження її функцій, що визначають цілісність, якісну визначеність та змістовні ознаки (сутнісні характеристики) системи. Це й зумовлює визначальну особливість основних цілей суб’єктів управління на етапі стійкого буття соціальної системи, засобів і способів їх імплементації, яка й визначає імператив у діяльності цих суб’єктів, а саме: виконавчо-розпорядчу їх діяльність. Ця діяльність має чітко регламентовані функції, спрямовані на виконання чинного законодавства шляхом прийняття й контролю виконання відповідних

адміністративних рішень та надання визначених законодавством адміністративних послуг. Як відомо, основними методами виконання цих функцій є організаційно-стабілізуючі (регламентаційні), розпорядчі, дисциплінарні, тобто *адміністративні*. Тому у даному випадку йдеться передусім про *публічне адміністрування*, як соціальну функцію в соціальній системі, спрямовану на забезпечення її ефективного функціонування в умовах її стабільного стану в інтересах всього суспільства. Практичними складовими цієї функції є: *прогнозування та планування* – визначення потенціалу функціонування системи та поточне й перспективне планування шляхів та завдань щодо її функціонування в “нормальних” умовах, тобто пошук оптимального плану дій суб’єктів управління щодо забезпечення стійкості системи; *координація та регулювання* – узгодження суспільних процесів при виконанні завдань, визначених у контексті забезпечення стійкості функціонування системи; *здійснення контролю* за діяльністю суб’єктів публічного адміністрування у контексті їх впливу на перебіг процесів в соціальній системі на основі налагодження зв’язків й обміну інформацією між її елементами. Зауважимо, що з позиції еволюції теорії управління адміністрування розглядається як нижчий рівень відносно менеджменту та лідерства (вищий рівень управління) [10]. Виходячи із викладеного, доходимо висновку, що адміністрування в системі стримує її розвиток, тобто набуття нею нових якісно-кількісних характеристик, але з іншого боку, воно є умовою її буття і подальшого розвитку.

Як ми зазначали, розвиток соціальної системи зумовлений впливом зовнішніх і внутрішніх факторів та генерує в ній стан нестійкості, який руйнує процеси її функціонування, але він також створює й необхідні умови для більш стійкого та якісного їх здійснення у майбутньому. Тому під *кризовою ситуацією соціального характеру* нами розуміється переломний момент й етап буття соціальної системи, який характеризується загостренням політичних, соціальних та інших протиріч в системі та вимагає відповідного реагування (прийняття управлінських рішень). Визначальна особливість цих рішень в умовах нестійкості соціальної системи зумовлена принципово іншим імперативом у діяльності суб’єктів управління, а саме: спрямованістю передусім на якісні перебудови її структури й відповідно зміну її якісно-кількісних характеристик. Це зумовлює й принципові відмінності стратегічного планування на цьому етапі від планування в умовах стабільного стану. Особливостями стратегічного планування в умовах нестійкості соціальної системи є: висока ступінь невизначеності умов в яких приймаються управлінські рішення, а відтак й значна ймовірність прийняття неадекватного ситуації рішення; значна варіативність можливостей у суб’єктів управління щодо вибору політичних альтернатив, що зумовлює необхідність зосередження їх уваги на якості результатів як стратегічного аналізу, так і синтезу та застосування, зокрема, системного й ситуаційного підходів, використання політичного та стратегічного прогнозування. Це значно ускладнює вирішення питань щодо забезпечення національної безпеки починаючи від забезпечення прав і свобод людини й закінчуючи захистом територіальної цілісності та державного суверенітету.

У даному випадку необхідно акцентувати увагу й на тому, що, як на думку багатьох дослідників, зокрема, В. Горбуліна, А. Качинського, М.Орел існує взаємозв’язок між *розвитком* тієї чи іншої системи та її *безпекою*, оскільки, наприклад, якщо відсутній прогресивний розвиток політичної системи, то це може призвести до політичної дестабілізації, суспільно-політичної напруженості тощо й, навпаки, забезпечення безпеки у політичній сфері є передумовою успішного розвитку цієї системи [11;12]. При цьому можна погодитися з М.Орел, яка вказує на принципову відмінність цілепокладання суб’єктів управління при стратегічному плануванні *розвитку* соціальних систем та забезпечення їх *безпеки*, а саме: для цілепокладання *процесу* забезпечення безпеки, принципово важливим є з’ясування сутності факторів, які є причиною небезпек, а основою цілепокладання при плануванні *розвитку* є об’єктивно існуючі *потреби* розвитку соціальної системи [12, с.203-204]. Наявність конкретних цілей, метою яких є досягнення тих чи інших результатів *розвитку* соціальної системи, має принципове значення, оскільки їх відсутність або нечітка постановка трансформує управління в адміністрування, метою якого, як було показано вище, є забезпечення функціонування системи в умовах її стабільного стану, так би мовити, підтримка її у “робочому стані”.

Особливість цілепокладання суб’єктів управління на стадії буття системи, для якої характерна нестійкість соціальних процесів, які в ній відбуваються, зумовлює й суттєві особливості щодо змісту та механізмів реалізації інших управлінських функцій та завдань: організації, координації, мотивації, контролю. Зокрема, важлива роль у формуванні та імплементації цих цілей належить лідерам та наявності у них стратегічного мислення й бачення оптимального напрямку розвитку соціальної системи. Це свідчить, що в умовах нестійкості соціальних процесів, які відбуваються в соціальній системі визначальну роль відіграє *публічне управління*, як вищий рівень менеджменту у порівнянні з адмініструванням. Публічне управління в умовах нестійкості соціальних процесів, передбачає не просто набір певних, у тому числі й адміністративних інструментів управління, а й врахування політичних, економічних та інших соціальних процесів, взаємодію з інститутами громадянського суспільства та міжнародними суб’єктами, залучення суспільства до вирішення значимих для його безпеки завдань. Хоча, звичайно, одночасно мають виконуватися й завдання, характерні для публічного адміністрування.

В сучасних умовах визначальними рисами та причинами кризових ситуацій соціального характеру, зокрема, є: зростання ролі масових комунікацій у процесі розвитку криз та скорочення часу кризового реагування; зростання ролі нових технологій в генеруванні кризових ситуацій та транснаціональних корпорацій при одночасному зниженні можливостей державних інститутів щодо їх врегулювання; утворення нових форм криз за рахунок комбінації кризових елементів та їх трансформації [9]. Ці обставини зумовлюють необхідність оперативної розробки та практичної реалізації, як правило, нестандартних управлінських рішень суб’єктами

публічного управління. При цьому варто акцентувати увагу на тому, що досить довгий час розвиток соціальних систем традиційно інтерпретувався як лінійний процес. Для такого процесу очікувані результати впливу на систему пропорційні прикладеним зусиллям, а її майбутній стан однозначно визначається минулим, тобто траєкторія переходу у її новий стан вважалася безперервною. Проте сьогодні фактом є те, що розвиток соціальних систем, а відтак і динаміка виникаючих в ній кризових ситуацій є нелінійною, про що свідчать результати дослідження розвитку нелінійних систем, які були виконані зокрема, В.Арнольдом [3]. Ці дослідження, дозволили дійти принципово важливих висновків, які обов'язково слід брати до уваги при визначенні динаміки розвитку соціальних систем в умовах кризових ситуацій та пріоритетів суб'єктів стратегічного рівня публічного управління у цих умовах. Йдеться про наступне. *По-перше*, якщо нелінійна система знаходиться у відносно стійкому стані, але є впевненість у можливості її переведення у "кращий" стан, (наприклад, підвищити рівень захищеності державності), то поступовий рух системи з "поганого" у напрямі "кращого" стану негайно призводить до погіршення. Водночас швидкість погіршення при русі до кращого стану не збільшується, а при русі від "гіршого" до "кращого" стану спротив системи змінам зростає. При цьому максимальний спротив досягається раніше, ніж найбільш "поганий" стан, через який необхідно пройти для досягнення "кращого" стану, а після проходження вказаного максимуму, стан системи продовжує погіршуватися, але у міру наближення до "найгіршого" стану спротив починає зменшуватися й, як тільки "найгірший" стан буде пройдено, повністю зникає, а система починає "притягуватися" до "кращого" стану. Величина погіршення, необхідна для переходу до "кращого" стану, може бути порівняна з фінальним покращенням. *По-друге*, соціальна система, політична, економічна та інші інфраструктури й механізми забезпечення життєдіяльності якої слабо розвинуті, може перейти до "кращого" стану майже без попереднього погіршення і, навпаки, розвинута система, з огляду на більшу стійкість та інерційність вказаної інфраструктури та механізмів, не здатна на поступове безперервне покращення. *По-третє*, якщо систему вдасться "ривком" перевести з "поганого" стійкого стану до відносно близького "хорошого", то в подальшому система буде сама еволюціонувати у бік "хорошого" стану.

Очевидно, що низка чинників, які здійснюють вплив на стан соціальної системи, можуть бути невідомі, але зміна її стану відбуватиметься згідно наведеної моделі. Тому ці закономірності розвитку соціальних систем мають бути враховані при формуванні та функціонуванні механізмів управління в умовах кризових ситуацій соціального характеру. Так, коли малоімовірний шанс стає реальністю життя, наприклад, виникають масові безпорядки, здійснюється державний переворот, виникає військовий конфлікт, відбувається революція, руйнується фінансово-економічна система це й є типові приклади стрімкого, нелінійного переходу соціальної системи в інший стан. Звичайно, що вказаний перехід буде включати стадію зародження та завершення кризової ситуації, генерувати ті чи інші небезпеки національній безпеці та характеризуватися певним ступенем співвідношення об'єктивно-суб'єктивних факторів, які до неї призвели. Проте завжди цей перехід зумовлює об'єктивну необхідність кардинальної зміни змісту та форми соціальної системи, а відтак й діяльності суб'єктів публічного управління, правоохоронної системи та безпекової сфери в цілому. При цьому варто розрізняти дві групи цілей суб'єктів стратегічного рівня управління у сфері національної безпеки. Перша група зумовлена необхідністю управління ймовірністю виникнення кризової ситуації, друга – необхідністю управління рівнем захищеності об'єктів національної безпеки (права і свободи людини, конституційний устрій, територіальна цілісність, державний суверенітет та інші) в кризових ситуаціях. В обох випадках предмети, на які спрямовуються управлінські впливи вказаних суб'єктів – це пов'язані між собою політичні, економічні та інші процеси, особливістю перебігу яких у кризових ситуаціях соціального характеру є, зокрема: високий рівень невизначеності; складність та багатоваріантність взаємозв'язків між процесами; обмеженість часу на прийняття управлінських рішень; слабка передбачуваність тенденцій, масштабу, спрямованості та часу трансформації кризової ситуації в надзвичайну (громадянська війна, державний переворот, масові заворушення, соціальний вибух тощо).

Викладене вище дозволяє сформулювати основні передумови ефективного управління в умовах кризових ситуацій соціального характеру у контексті забезпечення національної безпеки, особливо коли ці ситуації спонукають до введення надзвичайного або воєнного стану. Серед них, зокрема, класифікація кризових ситуацій за ступенем їх негативного впливу на національну безпеку та визначення й характеристика рівнів соціального збурення (невдоволення), як одного з критеріїв оцінки зародження та перебігу кризових ситуацій й на цій основі постійне вдосконалення системи формування та пошуку балансу інтересів людини, суспільства та держави.

Висновки.

1. Невід'ємним атрибутом соціальної системи є безперервні трансформації, у яких можна виявити взаємопов'язані етапи: стабільний стан й кризові ситуації. Останні доцільно розглядати як явища, які є небезпеками для системи, бо вони заперечують її природну визначеність, але, водночас, вони є невід'ємною властивістю її буття, оскільки можливість заперечення її визначеності згідно закону "заперечення заперечення" міститься в самій системі, а масштаб, спрямованість, динаміка та інші характеристики цих соціальних явищ, мають об'єктивно-суб'єктивну природу.

2. В умовах стабільного стану соціальної системи цілями суб'єктів управління є збереження її функцій, що визначають цілісність, якісну визначеність та її змістові ознаки, що й зумовлює діяльність цих суб'єктів, спрямовану на прийняття адміністративних рішень та надання адміністративних послуг у контексті чинного

законодавства, тому на цьому етапі здійснюється публічне адміністрування, як соціальна функція, спрямована на забезпечення ефективного функціонування системи.

3. В умовах кризової ситуації цілі суб'єктів управління спрямовані на перебудову структури системи та зміну її якісно-кількісних характеристик, тому визначальна роль належить публічному управлінню, яке передбачає не тільки використання адміністративних методів, врахування інших соціальних процесів, взаємодію з інститутами громадянського суспільства та міжнародними суб'єктами, тощо, а й значну варіативність можливостей у суб'єктів управління щодо вибору політичних альтернатив зумовлену ступенем невизначеності умов прийняття рішень, що ускладнює вирішення проблемних питань щодо забезпечення національної безпеки.

4. Визначена принципова відмінність стратегічного планування в умовах кризової ситуації від планування в умовах стабільного стану в системі та цілепокладання при плануванні розвитку систем й забезпеченні їх безпеки (для цілепокладання процесу забезпечення безпеки, важливим є з'ясування небезпек, а основою цілепокладання при плануванні розвитку є потреби розвитку системи).

5. Доведено, що кризові ситуації зумовлюють нестандартні управлінські рішення при підготовці та імplementації яких необхідно враховувати нелінійну динаміку розвитку системи у цих ситуаціях, через це очікувані результати управлінського впливу на систему, як правило, непропорційні прикладеним зусиллям; розрізняти цілі у сфері національної безпеки зумовлені необхідністю управління ймовірністю виникнення кризової ситуації та рівнем захищеності об'єктів національної безпеки.

Перспективою подальших досліджень є класифікація кризових ситуацій за ступенем їх негативного впливу на національну безпеку.

Список літератури.

1. Thomas, W.I. Source Book for Social Origins: Ethnological Materials, Psychological Standpoint, Classified and Annotated Bibliographies for the Interpretation of Savage Culture. Boston: Gorham Press, 1909. pp. 16-22.
2. Протасенко И.Н. Кризис, общество и государство // Социальный кризис и социальная катастрофа / Сборник материалов конференции Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С.151-156.
3. Арнольд В.И. Жесткие и мягкие математические модели / В.И.Арнольд.-Москва: МЦНМО, 2013. – 32 с.
4. Грызунова Е.А. Концепции кризиса социальной системы: сравнительный анализ / Вестник МГИМО. – 2012. – №4 (25). – С.270-276.
5. Andersen, N. B. Situational Analysis of Crisis Communication and Warnings. Abstract from the 17th ISA World Congress of Sociology. Göteborg, Sweden, 2010.
6. Porfiriev, B.N. Disaster and Crisis Management in Transitional Societies: Commonalities and Peculiarities // Rodriguez, H., Quarantelli, E.L., Dynes, R. Handbook of Disaster Research. New York: Springer, 2006. pp. 368-387.
7. Коротков Э.М. Антикризисное управление: учебник / Э.М.Коротков. – Москва: Юрайт, 2016. – 406 с.
8. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / Пер. с нем. В.Седельникова и Н.Федоровой; послесл. А.Филиппова. – Москва: Прогресс – Традиции, 2000. – 384 с.
9. Акимов В.А., Порфирьев Б.Н. Кризисы и риск: к вопросу взаимосвязи категорий // Проблемы анализа риска. – 2004. – Т. 1, № 1. – С. 41-44.
10. Мескон, Альберт, Хедоури. Основы менеджмента. Москва: Вильмс. – 2015. – 672 с.
11. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – Київ: НІСД, 2010. – 288 с.
12. Орел М.Г. Теоретичні основи державного управління у сфері політичної безпеки / М.Г.Орел. – Київ: «Поліграф плюс», 2019. – 320 с.

References.

1. Thomas, W.I. Source Book for Social Origins: Ethnological Materials, Psychological Standpoint, Classified and Annotated Bibliographies for the Interpretation of Savage Culture. Boston: Gorham Press, 1909. pp. 16-22.
2. Protasenko, I.N. (2002), "Crisis, society and the state", *Social'nyj krizis i social'naja katastrofa*, pp.151-156.
3. Arnol'd, V.I. (2013), *Zhestkie" i "mjagkie" matematicheskie modeli* ["Hard" and "soft" mathematical models], MCNMO, Moscow, Russia.
4. Gryzunova, E.A. (2012), "Social System Crisis Concepts", *Vestnik MGIMO*, vol. 4(25), pp. 270-276.
5. Andersen, N. B. Situational Analysis of Crisis Communication and Warnings. Abstract from the 17th ISA World Congress of Sociology. Göteborg, Sweden, 2010.
6. Porfiriev, B.N., Rodriguez, H., Quarantelli, E.L. and Dynes, R. (2006), *Disaster and Crisis Management in Transitional Societies: Commonalities and Peculiarities. Handbook of Disaster Research*,: Springer, New York, USSA.
7. Korotkov, Je. M. (2016) *Antikrizisnoe upravlenie* [Crisis management], Jurajt, Moscow, Russia.
8. Bek, U. (2000), *Obshhestvo riska. Na puti k drugomu modern* [Risk Society. On the way to another modernity], Progress, Moscow, Russia.
9. Akimov, V.A. and Porfir'ev, B.N. (2004), "Crises and risk: on the issue of the relationship of categories", *Problemy analiza riska*, no. 1, vol. 1, pp.41-44.

10. Meskon, Al'bert, Hedouri (2015), *Osnovy menedzhmenta* [Fundamentals of Management], Vil'ns, Moscow, Russia.
11. Horbulin, V.P. and Kachyns'kyj, A.B. (2010), *Stratehichne planuvannia: vyrishennia problem natsional'noi bezpeky* [Strategic planning: solving national security problems], NISD, Kyiv, Ukraine.
12. Orel M.G. *Teoretychni osnovy derzhavnoho upravlinnia u sferi politychnoi bezpeky* [Theoretical Foundations of Public Administration in Political Security], Polihraf plus, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2019 р.